

Петро ПУЦЕНТЕЙЛО

ОАЇ ДАӨЕ×І² ÇАŃААЕ ЕЇ І ЕӨДЀЇ Ö²: ААЇ ЕР Ö²ЕЇ І -ААЇ АӨЕ×І ЕЕ
АЇЇ АЕӨ

Досліджено теоретичні засади конкуренції. Здійснено компаративний аналіз підходів до визначення категорії конкуренції з позиції еволюції економічної науки. Запропоновано авторський підхід до розуміння конкурентних відносин в сучасних економічних умовах з позиції модернізаційної концепції.

Конкуренція – це одна з найважливіших базових категорій економічної науки, виступає рушійним елементом ринкової економіки, центральним стрижнем економічної теорії. Попри широку вживаність цього поняття в численних наукових дослідженнях є досить широкі розбіжності щодо усталеного визначення його розуміння і характеру діяльності. Конкуренція, як наукова проблема в її теоретичному і практичному аспектах є не тільки фундаментальним явищем, але й рушійною силою ринкової економіки. Конкуренція виступає основною характеристикою ринкового середовища. Це зумовлено тим, що конкуренція за своєю специфічною роллю є основою розвитку прогресу, сприяє формуванню і удосконаленню економічних відносин між суб'єктами ринку. Кожен товаровиробник у постійній боротьбі за ринок збуту і покупця, змушений проводити маркетингові дії, знижувати ціни, підвищувати якість продукції і послуг. Тобто раціонально використовувати наявний потенціал з метою більш ефективного виробництва і реалізації продукції на ринку.

Вагомий внесок у дослідження з питань конкуренції як економічної категорії внесли такі відомі зарубіжні економісти, як: Дж.К. Гелбрейт, Ф.Енгельс, Дж.М. Кларк, К. Маркс, Дж. С.Мілл, М.Е. Портер, Дж.Робінсон, А. Сміт, Дж. Стіглер, Ж. Тюрго, Ф. фон Хайек, Э.Х. Чемберлін, Й.Шумпетер. Сьогодні дослідження з питань розвитку конкуренції зустрічаємо у роботах вітчизняних і російських економістів, таких як: В.Д. Базилевич, З.М. Борисенко, В.М. Гальперін, А.А. Задоя, С.М. Злупко, В.М. Ковальчук, О.О. Костусев, П.М. Леоненко, А.С.Новоселов, Л.І. Піддубна, М.І.Сарай, Р.А. Фатхудінов, А.Ю. Юданов, П.І. Юхименко. В цих роботах проаналізовано окремі аспекти категорії “конкуренція”, вплив різноманітних факторів на конкурентне середовище. Однак фундаментальні дослідження конкуренції, як важливого ринкового інституту часто-густо носять фрагментарний характер, хоча вони є необхідними для розширення меж розуміння даної теоретичної проблеми в сучасних умовах. Отже, незважаючи на значні зусилля вчених, що працюють над дослідженням проблем теорії конкуренції, багато аспектів цієї наукової проблеми залишаються недостатньо розкритими і обґрунтованими. Потребує подальшого дослідження еволюційно-критичний аналіз наукової літератури з розкриття сутності і трансформації дефініції “конкуренція”.

Теорія конкуренції еволюційно відображає характерні закономірності формування й розвитку економічних формацій. У такому розумінні теорія конкуренції утворює важливий і необхідний компонент діяльності в ринковому середовищі. Розвиток конкуренції в Україні – явище суперечливе, складне і вимагає урахування як внутрішньої логіки самої конкуренції, та і зовнішніх умов її реалізації, що зумовлені специфічною ситуацією діяльності суб'єктів господарювання. Це й зрозуміло, адже конкуренція являє собою комплексну інституцію сучасної ринкової економіки.

Оскільки розвиток конкуренції являє собою багатоаспектний процес, що складається під впливом політико-правових, соціально-економічних і культурних факторів, його успішне впровадження неможливе без адекватного теоретико-методологічного обґрунтування й забезпечення. Отже, категорія “конкуренція” є фундаментальною ознакою функціонування ринкової економіки, оскільки є головним її регулятором. Конкуренція тісно пов'язана з поняттям “ринок”, тому що природньо виникла з нього і водночас є неодмінною умовою його існування і розвитку. Саме через це в Україні, яка визнана країною з ринковою економікою, важливого значення набуває теоретико-методологічного обґрунтування конкуренції з погляду історичної специфіки даного явища.

Ретроспективний розгляд конкуренції являє історично унікальну ситуацію формування і розвитку уявлень щодо даного поняття. Ознайомлення з світовим надбанням вчених, шкіл і напрямів у найбільш загальному, абстрактно-логічному аспекті вимагає розуміння сутності категорії “конкуренція” у єдності

теорії і практики. У своєму поступу конкуренція пройшла значний шлях, від простих до складних сучасних форм. Отже, конкуренцію слід характеризувати з погляду історичного (еволюційного) розвитку.

Теоретичні положення щодо конкуренції виклав фізіократ Анн Робер Жак Тюрго, який, формулюючи свою систему, що відображала зародження нових економічних відносин, розвиток капіталізму, вказував на корисний вплив конкуренції як на покупців, так і на капіталістів-підприємців. Учений доводив, що хлібороби досягнуть своєї мети саме завдяки легкій і вигідній реалізації врожаю, яка залежить від конкуренції [1, 82]. Перші цілісні наукові положення конкурентної боротьби були вироблені і сформульовані у XVIII ст. класиком політичної економії Адам Смітом. У своїй фундаментальній праці "Дослідження про природу і причини багатства народів"(1776 р.) він визначив поняття конкуренції як суперництво і ототожнив її з "невидимою рукою", тобто конкуренція регулює дії його учасників, сприяє рівновазі попиту та пропозиції й формує ринкові ціни. Адам Сміт вважав конкуренцію як важливий і необхідний елемент ринкового середовища [2, 66-67]. Неодмінною умовою дії економічних законів, за переконанням А.Сміта, є вільна конкуренція. Тільки вона може позбавити учасників ринку влади над ціною, і чим більше на ньому буде продавців, тим менш імовірним стає монополізм, адже монополісти, штучно підтримують нестачу товарів на ринку, щоб підвищити ціни і збільшити свої доходи, а тому ніколи не задовольняють повністю дійсний попит [3, 45]. Інший представник школи класичної політекономії Д. Рікардо звертає увагу на те, що основною умовою примноження багатства країни постають вільна конкурентна боротьба та інші принципи економічного лібералізму. Вбачається, що якщо в певній країні нагромадилося надто багато золота, то в ній підвищуються товарні ціни, і стає вигідним ввозити в неї товари з-за кордону [2, 84]. Найдосконалішим суспільством Д.Рікардо вважав суспільство, де найповніше реалізуються принципи вільної конкуренції [4, 361]. А. Сміт і Д. Рікардо вважаються вченими які заклали підвалини уявлень щодо впливу конкуренції в ринковій економіці. На думку А.С.Новоселова В економічних працях А. Сміта та Д. Рікардо була сформульована модель досконалої конкуренції, яка повністю виключала будь-який контроль над ринковими процесами [5, 117].

Англійський економіст Д.Кернс, один з останніх представників старої класичної школи економістів, досліджуючи проблеми конкуренції, відійшов від концепції, яку запропонував А. Сміт, і визначив стан вільної конкуренції як такий, "...при якому товари обмінюються пропорційно витратам (праці й капіталу) на їхнє виробництво" [6, 308]. Згідно з його думкою, визначальною особливістю та характерною ознакою механізму вільної конкуренції є повне, нічим не обмежене, панування ринку, що характеризує зв'язок товаровиробників тільки з приводу купівлі-продажу товарів і безпосередньо не стосується інших сфер їхніх відносин [6, 308].

Таким чином, школа класичної політичної економії заклала фундамент щодо визначення природи конкуренції. Проте на сьогодні їх вчення дає нам нечітке уявлення щодо розуміння конкуренції. Їх науковим трактуванням бракує широти, доступності і зв'язку з сьогоденням, матеріал праць поєднуються з поверхневими висновками, здебільшого на рівні явища, використання яких в сучасних умовах є недоречним, адже ці наукові елементи розуміння конкуренції виникли в умовах тогочасної вільної конкуренції.

Економісти-теоретики початку XIX ст. у своїх творах не висували нових концепцій конкуренції, окремі з них робили лише спроби підтримки ідей класиків політичної економії в умовах тогочасної вільної ринкової економіки (Ж.Ш.Сісмонді, Д.Мілл, Дж.Мак-Куллох, Н.Сеніор, Ф.Бастіа). Англійський учений Джон Стюарт Мілл припускав, що конкуренція є єдиним регулятором ренти, прибутків, заробітної плати і ціни [7, 394]. Учений вказував на те, що конкуренція впливає на ціну більше, ніж на ренту, але водночас ця теза, на думку класика, не настільки абсолютна, як про неї думають. У гуртовій торгівлі, констатував Дж.С.Мілл, панує конкуренція, яка впливає на встановлення єдиної ціни, а на ринку роздрібною торгівлі конкуренція не знижує ціну, а приводить до поділу прибутку між великою кількістю торговців. Вплив конкуренції є відчутним у великих містах, де капіталісти для організації роздрібною торгівлі використовують спекулятивний метод – продають товари за нижчими цінами. До цього часу, зазначає учений, лише у великих ділових центрах роздрібні ціни були встановлені завдяки конкуренції [7, 400]. У інших містах конкуренція практично не впливає на коливання цін – їх регулює звичай. Дж.С.Мілл був переконаний, що конкуренція – обов'язкова умова прогресу і будь-які її обмеження мають негативні наслідки для галузей економіки; крім того, конкуренція стимулює виробництво і торгівлю. Учений доводив те, що якщо конкуренція і породжує зло, то разом з тим, вона попереджає виникнення ще більшого зла. Дж.С.Мілл розумів, що конкуренція є джерелом заздрощів і ворожості між людьми, які працюють в одній сфері. З цього приводу класик писав: обмеження конкуренції є

злом, а будь-яке її загострення, навіть якщо воно протягом певного часу має негативний вплив на окремі категорії робітників, зрештою завжди приводить до благотворних результатів; захист від конкуренції – захист лінощів і розумової тупості, відмова від активної діяльності і поглиблення знань [8, 141]. Отже, Дж.С.Мілл обґрунтував, що конкуренція мусить бути між робітниками, між виробниками чи торговцями, відстоював дію законів попиту і пропозиції, заробітної плати, вільної конкуренції.

У сорокових роках XIX ст. формується марксистська політична економія під впливом соціально-економічних трансформацій, що відбувалися у країнах Європи. У працях К.Маркса і Ф.Енгельса розкрито особливості розвитку конкуренції з погляду розуміння механізму взаємодії конкуренції і монополії. “В практичному житті ми знаходимо не тільки конкуренцію, монополію та їх антагонізм, але й також їх синтез, який є не формула, а рух. Монополія створює конкуренцію, конкуренція створює монополію... Синтез полягає у тому, що монополія може триматися завдяки тому, що вона постійно вступає в конкурентну боротьбу” [9, 166], – писав К. Маркс. Отже, положення теорії К.Маркса стосовно розуміння механізму взаємодії конкуренції і монополії в сучасних умовах має велике значення. Таке формулювання розглядається з погляду дихотомії “конкуренція-монополія”.

У своїх працях економісти XVIII-XIX ст. підтримували ідеї вільної конкуренції і свободи ринку, за якої конкурує необмежена кількість продавців і покупців, нездатних помітно й одноосібно впливати на загальну ринкову ситуацію.

Кінець XIX – початок XX ст. відзначився стрімким розвитком капіталістичної системи господарювання та світової економіки, що сприяло значній модифікації ринкового механізму, внаслідок чого він втратив характер вільного ринку, трансформувавшись у ринкову модель недосконалої конкуренції, який супроводжувався відповідними змінами форм і методів конкурентної боротьби. Трансформація відбулася в першу чергу процесом переходу від економіки вільної конкуренції до економіки панування монополій у найбільш економічно розвинутих країнах (США, Велика Британія, Франція, Німеччина).

Внаслідок цього на межі XIX–XX ст. у США виник інституціоналізм, як нова течія економічної думки. Його появі сприяв стрімкий розвиток монополій на ринку. Економісти цієї школи у своїх роботах висвітлювали різні аспекти взаємодії конкуренції й монополії, їх місця у новому, породжуваному взаємодією конкуренції та монополії господарському механізмі. Праці Т.Веблена, Дж.К.Коммонса, В.Мітчела, Дж.А.Гобсона були спрямовані на обґрунтування концепції соціального контролю суспільства над економікою і сприяли “антитрестівській” політиці країни.

У 20-30-х роках XX ст. кризові явища, що охопили увесь світ активізували дискусії з проблем конкуренції і монополії. Найбільш виразно це виявилось у працях економістів-неокласиків Дж.Робінсон і Е.Чемберліна. Вчені незалежно один від одного представили аналіз і обґрунтування дії ринкового механізму в умовах, коли порушується вільна конкуренція. Е.Чемберлін визначає монополістичну конкуренцію як такий стан ринку, коли існує диференціація продукту, тобто товари різноманітні, але призначені для подібного, схожого використання [10, 240]. Е.Чемберлін виходив із того, що *монополія* як ринкова категорія означає контроль одноосібного продавця чи організації над пропозицією певного товару і над ціною. На противагу монополії *чиста конкуренція* передбачає, що подібний контроль просто неможливий завдяки існуванню в галузі великої кількості приблизно однакових фірм [10, 241]. Американський неокласик звернув увагу на роль, яку відіграє за умов ринкової економіки *диференціація продукту*, що включає якість, властивості, стиль, упаковку, умови реалізації, післяпродажне обслуговування тощо. Диференціація продукту здатна забезпечити певний ступінь відокремленості ринку для фірми і створити передумови для контролю над ціною. Там, де продукт диференційований, кожен продавець є водночас і монополістом, і конкурентом. Навіть маленька фірма може стати монополістом стосовно свого диференційованого продукту [10, 256]. Дж.Робінсон зазначала, що кожен виробник володіє монополією на власну продукцію. Якщо сукупність таких виробників веде торгівлю на досконалому ринку, то створюється ситуація, яку ми звичайно характеризуємо як досконалу конкуренцію. Ми повинні використовувати поняття монополії тільки в його буквальному сенсі, інакше аналіз досконалої конкуренції “розчиняється” в аналізі монополії [11, 218]. Теорії недосконалої і монополістичної конкуренції сприяли подальшому пошуку теоретичної економічної думки стосовно визначення конкуренції до сучасних реалій життя. Вони є важливим і в певній мірі переломним етапом розвитку уявлень про конкуренцію. Науковий здобуток Дж.Робінсон і Е.Чемберліна полягає у створенні ними теорій для розгляду співвідношення монополії та конкуренції та надання можливості використовувати їх на мікрорівні, тобто ними закладено основи теорії ринку з недосконалою конкуренцією. Їх теорії дали поштовх до пошуку більш сучасних концепцій конкуренції і монополії. Проте у своїх теоріях вони дотримуються основних постулатів економічного лібералізму уникаючи будь-яких спроб удосконалення конкуренції і її регулювання.

У 20-х роках ХХ ст. ситуація кардинально змінилася. Наслідки посилення монополізації і олігополізації ринкових структур і неврегулювання господарського механізму, посилення концентрації та централізації виробництва і капіталу зумовили виникнення світової економічної кризи 1929-1933 рр. Під впливом соціально-економічних потрясінь було здійснено спробу перегляду теорій розвитку конкуренції.

Свою концепцію ефективної конкуренції Й.Шумпетер розробив ще в праці "Теорія економічного розвитку", розвиваючи теорію динамізації ринкового механізму. На противагу неокласичному принципу протиставлення конкуренції і монополії Шумпетер запропонував ідею позитивної взаємодії сил конкуренції і монополії. Він увів поняття ефективної конкуренції та ефективної монополії, пов'язавши обидві категорії з процесом нововведень, з функцією підприємницького новаторства [12, 278]. Тому, на думку Й.Шумпетера, "ефективна конкуренція" можлива тільки за умов динамічної економіки, тобто там, де безперервний потік нововведень "зламає статичну економіку та традиційні методи господарювання". Нововведення – у продукті, технології, організації виробництва та збуту, управлінні фірмою – це стрижень конкуренції нового типу, значно ефективнішої, ніж традиційна цінова конкуренція. Інновації відкривають можливість змінювати економічне середовище, впливаючи на склад і зв'язки виробників, структуру попиту, умови формування витрат і цін. Динамічну конкуренцію, яка стимулюється прагненням до одержання більш високого прибутку за рахунок переваг у рівні витрат і якості самого продукту, Шумпетер і назвав ефективною конкуренцією [12, 281]. З інноваціями в концепції австрійського теоретика асоціюється, на відміну від традиційних економічних монополій, як монополія нового типу [12, 294]. Економічна монополія ґрунтується на певній стійкій ринковій перевазі, здобутій у жорсткій конкурентній боротьбі. За цих умов монопольний прибуток стає винагородою за нововведення, але він тимчасовий, нетривкий, зникає під дією того ж механізму конкуренції, тобто внаслідок інновацій конкурентів. Монополію, яка утворюється внаслідок нововведень, Й.Шумпетер іменує ефективною монополією, адже вона формується за умов ефективної конкуренції [12, 313]. Отже, Й.Шумпетер визначав сучасну конкуренцію як суперництво старого з новим.

Один з найвидатніших економістів Фрідріх Август фон Хайєк, розвинув власну теорію конкуренції. Автор вважав, що конкуренція – це специфічний інформаційний механізм, який забезпечує отримання систематичних і повноцінних знань про економіку, без яких неможлива ефективна господарська діяльність. Конкуренція трактується не як ринковий стан досконалої конкуренції, а як процес руху, процедура визначення нових потреб та способів їх задоволення, нових ресурсів і можливостей виробничого процесу. Виділено динамічний, а не руйнівний зміст конкуренції [13, 71-84]. Вчений наголошував, що конкурентний лад – єдиний, де людина залежить лише від самого себе [14, 106]. Конкуренція, на думку вченого, змушує більш напружено працювати, змінювати звички, приділяти увагу визначеній діяльності, сприяє формуванню певного складу розуму тощо. Конкуренція завжди означає неспокій, який порушує звичну течію життя [15, 121]. Таким чином, теоретичне надбання вченого становлять його постулати щодо неолібералізму ринку. На його переконання, динамічний процес, інновації, економічний індивідуалізм і приватна власність забезпечує конкуренцію ринкової економіки.

В 50-60-і роки, перш за все в США, а згодом і в інших західних країнах, почала розвиватися і стала широко розповсюдженою теорія ефективної конкуренції. Найбільш видатним представником цієї теорії був Дж.Стіглер і Дж.М. Кларк [16; 17]. Теорія ефективної конкуренції претендує на створення такого економічного механізму, який був би оптимальним з точки зору реалізації динамічних економічних функцій, і перш за все технічного прогресу. Водночас ця теорія має на меті пошук оптимального господарського механізму і знаходить його не в умовах досконалої конкуренції, а в умовах панування монополій. Автори виходять з кількох головних функцій, що повинні складати економічний механізм. Серед найбільш важливих виділяють, як правило, п'ять функцій [16]: розподіл ресурсів, тобто забезпечення максимуму виробництва при даному обсязі ресурсів і незмінній техніці; регулювання структури пропозиції; розподіл доходу; пристосування виробничих потужностей до зміни зовнішніх факторів; регулювання технічного прогресу. І все ж найважливіший "внесок" цієї теорії полягає в тому, що економічна система ринкового господарства, як оптимальний механізм, має тепер не якийсь неосяжний ідеал досконалої конкуренції, а цілком реальну, існуючу ринкову форму олігополії. Ця ринкова форма, в якій панують монополісти, сприймається тепер з розумінням. Монополії перестають бути лише злом.

Дж. Стіглер є одним з теоретиків олігополії. До найбільш важливих рис олігополії відносяться [16]: незначна кількість компаній-олігополістів; великі масштаби виробництва (відносно всього обсягу ринку); наявність перешкод для вторгнення на ринок потенційних нових конкурентів. Тому вчений визнав

окремі негативні сторони олігополії. Він відзначає, зокрема, прагнення фірм-олігополістів до змови один з одним про ціни чи обсяг виробництва, наявність хронічного недовантаження виробничих потужностей, надмірні затрати на рекламу тощо.

Продовжив теорію ефективної конкуренції Дж.М.Кларк. На його думку, “вид конкуренції, який у нас в наявності з усіма його недоліками – а вони є чисельними, – краще, ніж модель чистої, або досконалої, конкуренції, адже він передбачає технічний прогрес... Теорія ефективної конкуренції – це динамічна теорія” [17, 9].

Пошук нових теорій конкуренції у середині ХХ ст. призвів до появи теорії ефективної конкуренції, яка виступає логіко-прагматичною конструкцією економічної думки в середовищі домінування структурної інтерпретації сучасної конкуренції. Основою теоретико-методологічною передумовою цієї теорії є ефективність економічного механізму з реалізації динамічних економічних функцій в умовах швидкого інноваційного розвитку. Створення теорії ефективної конкуренції призвело до серйозної переоцінки цінностей в усій західній економічній теорії. Старим ідеалам “вільної конкуренції”, що проіснувала довгі десятиліття, був нанесений удар. Таким чином, виявлення ознак і формування на цій основі теорії ефективної конкуренції дало змогу скерувати теорію конкуренції з теоретико-абстрактного розгляду в площину практико-конкретного аналізу, що в повній мірі узгоджений з реаліями діючого конкурентного середовища.

У сучасному інституціоналізмі вагоме місце займає концепція “урівноважуючої сили” Джона Кеннета Гелбрейта, яка стала розвитком теорій монополістичної конкуренції і олігополії. Теоретико-методологічною основою концепції є постулат щодо втрати ринковою економікою здатності саморегулюватися через механізм конкуренції внаслідок концентрації крупних фірм і корпорацій. На думку вченого, існує протидіючий фактор – сили стримування монополії. Цей фактор знаходиться на боці покупців і постачальників монополії, вони протистоять один одному, їх інтереси протилежні: монополія-продавець намагається збути товар дорожче, а монополія – покупець – купити його дешевше. Урівноважуючі сили існують не у всіх секторах економіки, але їх поширення, безумовно, сприяло б прогресу [18, 215]. Отже, “врівноважуюча сила” – це співвідношення попиту і пропозиції. Дж.К.Гелбрейт відносить до “врівноважуючої сили” не лише олігополії, а й державу, а також профспілки, які трактуються ним як монополії – продавці робочої сили [4, 605].

Вагомий внесок у вивчення конкуренції належить Майклу Портеру. Він переконаний що в основі економіки лежать конкурентні сили, а рівень конкуренції залежить від взаємодії п'яти основних сил [19, 43-46]: суперництво між існуючими конкурентами; ринкова влада продавця; ринкова влада споживачів; загроза вторгнення нових конкурентів; загроза появи продуктів-замінників чи послуг-замінників. М.Портер обґрунтовує питання так званої інтенсивної конкуренції [20, 122]. Він наголошує, що конкуренція в галузі має тривалий вплив, зменшуючи норму віддачі капіталовкладень до конкурентної норми або тієї норми, яку можна одержати в “абсолютно конкурентній” галузі. Ця конкурентна норма, або віддача “вільного ринку”, наближається до норми віддачі від довгострокових цінних паперів уряду, з поправкою на ризик втрати капіталу. Інвестори не погодяться на віддачу, меншу від цієї норми в довготривалому періоді, оскільки вони можуть інвестувати в інші галузі, а фірми, що звичайно мають меншу віддачу, врешті-решт вийдуть з бізнесу [20, 123]. В методологічному аспекті позитивним слід вважати положення М.Портера про те, що чим сильніше розвинена конкуренція на внутрішньому ринку країни і вище за вимогу покупців, тим більше ймовірність успіху компаній з цієї країни на міжнародних ринках (і навпаки, ослаблення конкуренції на національному ринку приводить, як правило, до втрати конкурентних переваг). Вчений довів, що економічного домінування домагаються країни, що конкурують на основі інновацій. Майкл Портер прийшов до висновку, що подолання природних труднощів (наприклад, викликаних несприятливими природними умовами) при правильній стратегії приводить до зростання конкурентних переваг. Тобто в процесі подолання труднощів виробляється технологія, за допомогою якої подібні проблеми можна долати і в інших країнах, де вони менше виражені.

Усі теорії конкуренції (включаючи теорію досконалої конкуренції А. Сміта, теорію монополістичної конкуренції Е. Чемберлена, теорію “працюючої конкуренції” Б. Кларка, підприємницьку теорію конкуренції І. Кірцнера і т. д.) окремо та разом є комплексом ідей і уявлень (саме комплексом, а не єдиним цілим) і надають тлумачення та пояснення свого предмета аналізу. Об'єктом дослідження цих теорій є конкуренція як специфічний вид відносин, зв'язків та взаємодії суб'єктів ринкової діяльності [21, 53-54].

Отже, конкуренції у сучасних дослідженнях відводиться досить важливе місце. Акцент на змісті конкуренції важливий, оскільки при цьому найповніше втілюються принципи історизму, системності,

суперечності, сходження від абстрактного до конкретного, кількісно-якісний підхід до всебічного вивчення конкуренції в органічному взаємозв'язку в процесі еволюції. Крім того, при цьому з'являється можливість найгрунтовніше використати евристичну цінність основних законів діалектики в розгляді сутності конкуренції, що у свою чергу, дозволяє на відповідному рівні розкрити закони та закономірності розвитку з притаманними їм внутрішніми суперечностями з врахуванням еволюції від менш розвинутих до більш розвинутих форм.

Конкуренція виступає як економічний феномен історичного розвитку продуктивних сил раннього періоду капіталістичної доби, одночасно є відображенням внутрішньої логіки її еволюції. Формування даної категорії як важливого об'єктивного процесу супроводжувалося зміною теорій, концепцій і поглядів вчених-економістів, внаслідок трансформації економічного розвитку суспільства. Еволюційний розвиток конкуренції – явище надзвичайно складне, комплексне, вимагає урахування умов виникнення, розвитку, функціонування і реалізації в усіх без винятку економічних системах, що супроводжувало людство протягом останніх трьох століть.

Конкуренція є однією з основних категорій економічного закону розвитку суспільства. Виступає однією з найактуальніших тем фундаментальних економічних досліджень сучасності. Конкуренція є ключовою ланкою у функціонуванні усього механізму ринкової економіки. Це об'єктивний механізм взаємодії, взаємозв'язку, взаємопереходу, суперечностей і боротьби учасників ринку за найбільш вигідні умови виробництва і реалізації. Конкуренція в сучасному світі – це важливий економічний стимул виробництва і підвищення якості продукції, пристосування її до потреб споживачів, один з об'єктивних умов функціонування і розвитку підприємництва в новітніх економічних процесах. Внаслідок цього постає гостра необхідність у поглибленні теоретичних досліджень конкуренції як головної ознаки, необхідного та важливого елементу сучасної економіки.

Література

1. Тюрго Анн Робер Жак. Избранные экономические произведения. [Пер. с франц. Ред.-сост., авт. вступит. статьи, с.3-26, и примеч. д-р экон.наук И.С.Бак] / Анн Робер Жак Тюрго. – М.: Соцэкгиз, 1961. – 198 с.
2. Юхименко П.І., Леоненко П.М. Історія економічних учень: Навч. посібник. 2-ге вид., випр. / П.І. Юхименко, П.М. Леоненко. – К.: "Знання-Прес", 2001. – 514 с.
3. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М.: Наука, 1993. – 572с.
4. Ковальчук В.М., Лазарович М.В., Сарай М.І. Історія економіки та економічної думки: Навч. посібник / В.М. Ковальчук, М.В. Лазарович, М.І. Сарай. – К.: Знання, 2008. – 647 с.
5. Новоселов А.С. Теория региональных рынков: Учебник / А.С. Новоселов. – Ростов-на-Дону: Феникс; Новосибирск: Сибирское соглашение, 2002. – 448 с.
6. Теория фирмы / Под ред. В.М.Гальперина. – СПб.: Экономическая школа, 1995. – 534 с.
7. Милль Дж. С. Основы политической экономии: Пер. с англ. / Общ. ред. А.Г.Милейковского / Дж. С. Милль. – М.: Прогресс, 1980. – Т.1. – 1980. – 495с.
8. Милль Дж. С. Основы политической экономии: Пер. с англ. / Общ. ред. А.Г.Милейковского / Дж. С. Милль. – М.: Прогресс, 1980. – Т.3. – 1981. – 447с.
9. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. Т. 4 / К. Маркс, Ф. Энгельс. – М.: Гос. изд-во полит. лит-ры, 1955.
10. Чемберлин Э.Х. Теория монополистической конкуренции: Реориентация теории стоимости: Пер. с англ. Э.Г. Лейкина, Л.Я. Розовского / Под ред. О.Я. Ольсевича / Э.Х. Чемберлин. – М.: Экономика, 1996. – 351 с.
11. Робинсон Дж. Экономическая теория несовершенной конкуренции: Пер. с англ. Вступ. статья и общая редакция докт. экон. наук И.М.Осадчей / Дж. Робинсон. – М.: Прогресс, 1986. – 472 с.
12. Шумпетер Й. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия / предисл. В. С. Автономова / Й. Шумпетер. – М.: ЭКСМО, 2007. – 864 с.
13. Хайек Ф. А. Конкуренция как процедура открытия // Международная экономика и международные отношения / Ф. А. Хайек. – 1989. – №12. – С. 71-85.
14. Хайек Ф.А. Индивидуализм и экономический порядок / Ф. А. Хайек. – М.: Изограф, 2000. – 256 с.
15. Хайек Ф.А. Общество свободных / Пер. с англ. А.Кустарева; Под ред. Ю.Колкера; Предис. и пояснения к русс. изд. Э. Батлера / Ф. А. Хайек. – Лондон, 1990. – 309 с.

16. Стиглер Дж. Дж. Совершенная конкуренция: исторический ракурс / Под ред. В.М. Гальперина / Дж. Стиглер. – СПб.: Экономическая школа, 1995. – 504 с.
17. Clark J.M. Competition as a Dynamic Process. Washington (D.C.). 1961.
18. Гэлбрейт Дж.К. Новое индустриальное общество. Избранное / Дж.К. Гэлбрейт. – М.: Издательство: Эксмо, 2008. – 1200 с.
19. Портер М.Э. Конкуренция: Пер. с англ. / М.Э. Портер – М.: Издательский дом “Вильямс”, 2005. – 608 с.
20. Портер М.Е. Стратегія конкуренції / Пер. з англ. А.Олійник, Р.Скільський / М.Е. Портер. – К.: Основи, 1998. – 390 с.
21. Піддубна Л. І. Конкурентоспроможність економічних систем: теорія, механізм регулювання та управління: Монографія / Л.І. Піддубна. – Х.: ВД “ІНЖЕК”, 2007. – 368 с.